

СУЧАСНІ ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

УДК 343.7 (477)

Ірина Олександрівна БАНДУРКА,
доктор юридичних наук, доцент
(Харківський національний університет
внутрішніх справ, Харків)

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ОХОРОНИ ДИТИНСТВА В УКРАЇНІ ЯК ОСНОВА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ

В статті розглядається проблема охорони дитинства як основи протидії злочинності. На основі проведеного дослідження, доведено необхідність формування та реалізації державної політики щодо захисту прав дітей в Україні на трьох основних рівнях: нормативно-правовому, програмно-цільовому та організаційно-управлінському. Розв'язання існуючих в державі проблем запобігання злочинності неповнолітніх можливе тільки шляхом оптимізації функціонування органів центральної та місцевої виконавчої влади, координації діяльності державних і громадських структур, тісної співпраці урядовців, науковців і громадськості.

Ключові слова: дитинство, охорона дитинства, кримінально-правовий захист дитинства, протидія злочинності неповнолітніх, державна політика.

Постановка проблеми. Кримінальне законодавство України має розгалужений комплекс норм, які спрямовані на охорону дитини від злочинних посягань, але проаналізувавши їх, можна однозначно прийти до висновку, що

вони потребують вдосконалення, шляхом посилення кримінальної відповідальності за злочини проти дитинства. Проте охорона дитинства в Україні полягає також і в державних та суспільних заходах, спрямованих на забезпечення нормальних умов фізичного, розумового та психологічного розвитку дитини, що в свою чергу є основним завданням кримінально – правового захисту дитинства та протидії злочинності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням охорони дитинства та попередження злочинності неповнолітніх займалися такі вчені, як: О. М. Бандурка, А. Б. Блага, В. М. Куц, Б. В. Лизогуб, К. Б. Левченко, О. М. Литвинов, С. С. Мірошниченко, М. Подільчак, А. М. Толочко, В. В. Корольчук, Т. Л. Кальченко та інші.

Враховуючи вагомі наукові дослідження які були проведені вказаними та іншими вченими з огляду на вимоги сьогодення і стан злочинності проти дитинства та те, що існує значна кількість прогалин в нормативно – правовій базі даної сфери, уявляється доцільним додатково розглянути реалізацію державної політики у сфері охорони дитинства.

Мета статті. На підставі аналізу чинного законодавства з охорони дитинства запропонувати шляхи вдосконалення правових заходів протидії злочинності неповнолітніх.

Виклад основного матеріалу. Кримінально – правова охорона дитинства як державна політика перш, за все, має проявлятися у попередженні злочинності серед неповнолітніх, що є соціально-правовим процесом, який знижує та обмежує злочинність неповнолітніх та забезпечується всією сукупністю заходів, що здійснюються державними органами, спеціальними органами та установами а також громадськістю.

У 2016 році в Україні на третину зменшилось число злочинів, вчинених неповнолітніми (з 7171 до 5230, або на – 27,1%), насамперед, в Чернігівській (з 208 до 82, або на -60%), Одеській (з 518 до 247, або на -52,1%), Миколаївській (з 325 до 178, або на -45,2%), Херсонській (з 163 до 106, або на -35,0%), Черкаській (з 127 до 83, або на -34,6%), Закарпатській (з 225 до 158, або на -29,8%).

Поряд із загальним скороченням злочинності неповнолітніх скоротилась також кількість втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність до 322 випадків проти 526 у 2015 році, або на 38,8% менше[1]. Протидію злочинності серед неповнолітніх слід розглядати як форму правового захисту дитинства, оскільки держава, впливаючи на стан злочинності серед неповнолітніх, тим самим захищає дитинство від негативного впливу, формує умови для нормального розвитку неповнолітніх.

В загальному вигляді протидія злочинності неповнолітніх здійснюється на основі поєднання економічних, політичних, ідеологічних, організаційних та інших заходів, що не мають своїм спеціальним призначенням боротьбу зі злочинністю та запобігання злочинам. Але вони сприяють і цьому завданню, створюючи умови, що виключають саму можливість існування злочинності як соціального явища. Даний вид діяльності виступає як засіб, за допомогою якого в суспільстві досягається зниження рівня та обмеження масштабів злочинності [2].

Обґрунтованою є думка професора О. Г. Кальмана, який вважає, що одним із найважливіших етапів протидії злочинності неповнолітніх є її рання профілактика. Подальші етапи – безпосередня профілактика, профілактика на час передзлочинної поведінки і профілактика рецидиву спрямовані на те, щоб: оздоровити середовище і надати допомогу неповнолітнім, які опинилися у несприятливих умовах життя і виховання ще до того, як вони негативно позначаться на поведінці цих осіб (етап ранньої профілактики); не допустити становлення неповнолітніх на злочинний шлях і забезпечити виправлення осіб із уже значним ступенем дезадаптації, які вчиняють правопорушення незлочинного характеру (етап безпосередньої профілактики); створити умови для виправлення осіб, які систематично вчиняють правопорушення, що свідчить про вірогідність вчинення злочину у найближчому майбутньому (етап профілактики передзлочинної поведінки); попередити рецидив підлітків, які раніше вчиняли злочини (профілактика рецидиву) [3].

Автор даної статті цілком розділяє позицію О. Г. Кальмана, оскільки рання профілактика злочинності дійсно займає провідну роль, оскільки вона є найбільш ефективною, саме тому, що спрямована на усунення і нейтралізацію джерел криміногенного впливу, які ще не встигли згубно вплинути на підлітка, або на зняття відносно слабких дефектів його особистості, що ще не перетворилися в стійку позицію.

Учені цілком слушно стверджують, що дієвий механізм забезпечення і гарантування прав, свобод і законних інтересів дитини не може обмежуватися лише його правовим або законодавчим виміром. Так, Н. Оніщенко та С. Сунегін поділяють думку Н. Опольської про те, що механізм забезпечення прав і свобод дитини передбачає взаємодію не лише нормативно - правових засобів, що створюють належні передумови для реалізації, охорони та захисту прав, свобод і законних інтересів дитини, а й загальносоціальних засад [3].

Відповідно до статті 4 Закону України «Про охорону дитинства» система заходів щодо охорони дитинства в Україні включає: 1) визначення основних правових, економічних, організаційних, культурних та соціальних засад щодо охорони дитинства, удосконалення законодавства про правовий і соціальний захист дітей, приведення його у відповідність з міжнародними правовими нормами у цій сфері; 2) забезпечення належних умов для охорони здоров'я, навчання, виховання, фізичного, психічного, соціального, духовного та інтелектуального розвитку дітей, їх соціально-психологічної адаптації та активної життєдіяльності, зростання в сімейному оточенні в атмосфері миру, гідності, взаємоповаги, свободи та рівності; 3) проведення державної політики, спрямованої на реалізацію цільових програм з охорони дитинства, надання дітям пільг, переваг та соціальних гарантій у процесі виховання, навчання, підготовки до трудової діяльності, заохочення наукових досліджень з актуальних проблем дитинства; 4) встановлення відповідальності юридичних і фізичних осіб (посадових осіб і громадян) за порушення прав і законних інтересів дитини, заподіяння їй шкоди [5].

Охорона дитинства перш за все повинна базуватись на певних принципах організації та здійснення такої діяльності. Найбільш повно та чітко

такі принципи вперше були сформульовані на міжнародному рівні у Декларації прав дитини, ухваленій Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1959 р., щоб «забезпечити дітям щасливе дитинство та користування для їх власного блага й блага суспільства, правами і свободами, які тут передбачені та закликає батьків, чоловіків і жінок, як окремих осіб, а також добровільні організації, місцеву владу, національні уряди до того, щоб вони визначили та намагалися дотримуватися цих прав шляхом законодавчих й інших заходів», поступово застосовуваних відповідно до певних принципів [6].

Основними «принципами охорони дитинства», у сучасній Україні, які визначені на законодавчому рівні у ст. 3 Закону України «Про охорону дитинства» є такі:

– «всі діти на території України, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного, етнічного або соціального походження, майнового стану, стану здоров'я та народження дітей і їх батьків (чи осіб, які їх замінюють) або будь-яких інших обставин, мають рівні права й свободи, визначені цим Законом та іншими нормативно-правовими актами»;

– «у порядку, встановленому законодавством, держава гарантує всім дітям рівний доступ до безоплатної юридичної допомоги, необхідної для забезпечення захисту їх прав» [4].

Забезпечення прав дітей потребує консолідації зусиль різних органів державної влади і місцевого самоврядування, громадськості, а також підвищення рівня поінформованості дітей та дорослих про існуючі механізми і можливості захисту конституційних прав та свобод дитини; запровадження єдиної загальнодержавної програми виховання підростаючого покоління; розробки та впровадження системи організації дозвілля дітей, доступної для кожної дитини; забезпечення державної підтримки діяльності дитячих організацій; підвищення відповідальності за порушення прав дитини [7].

Основними напрямками державної політики у сфері захисту прав дітей є: охорона здоров'я і сприяння здоровому способу життя дітей; забезпечення якісної освіти та виховання; покращення економічних умов життєдіяльності дітей; підвищення дієвості державної системи підтримки дітей, що перебувають у складних життєвих ситуаціях.

Можна говорити про те, що за останні роки в Україні зроблено немало кроків у сфері охорони дитинства. Прикладом цього є Харківська область, в якій, зокрема, у 2013 було прийнято соціальну Програму розвитку фізичної культури та спорту, молодіжних ініціатив та формування здорового способу життя у Харківській області на 2014-2018 роки [8], яка базується на фундаментальному значенні фізичної культури та спорту у виховному процесі дітей та молоді, забезпеченні оздоровлення дітей, ролі молоді у суспільному житті, а також напрямах розвитку сучасних молодіжних ініціатив як основних чинників подальшого економічного зростання регіону.

Вказана програма направлена на реалізацію державної політики у сфері фізичної культури та спорту, оздоровлення та відпочинок дітей.

За підсумками 2016 року на реалізацію заходів з молодіжної політики, у т.ч. функціонування діяльності «Харківського обласного центру молоді», з

обласного бюджету було використано 12 млн. 101,9 тис. грн., що склало 52,6% від кількості коштів, запланованих за програмою на звітний рік.

В цілому по області структурними підрозділами, діючими в сфері молодіжної політики, було проведено 5334 заходи, якими охоплено 528 700 осіб, у тому числі, за бюджетні кошти – 203 заходи з залученням 87 509 осіб з числа дітей та молоді.

На регіональному рівні реалізація державної молодіжної політики реалізується за напрямками: 1) формування громадянської позиції і національно-патріотичне виховання молоді; 2) популяризація та утвердження здорового і безпечного способу життя та культури здоров'я серед молоді; 3) набуття молодими людьми знань, навичок та інших компетентностей поза системою освіти (розвиток неформальної освіти); 4) створення умов з метою працевлаштування молоді (забезпечення первинної і вторинної зайнятості та самозайнятості молоді); 5) створення умов для забезпечення молоді житлом; 6) забезпечення партнерської підтримки молоді, що проживає на тимчасово окупованій території України, та внутрішньо переміщених осіб; 7) надання фінансової підтримки молодіжним та дитячим громадським організаціям; 8) забезпечення міжнародного молодіжного співробітництва.

За оперативними даними Мінсоцполітики, за підсумками 2016 року Харківська область займає перше місце серед регіонів України за загальним охопленням дітей оздоровленням та відпочинком (223076 дітей або 92,3% від загальної чисельності дітей шкільного у віці 7-17 років).

Для розвитку спорту серед дітей та молоді в області створено: 74 дитячо-юнацькі спортивні школи, 3 навчальні заклади спортивного профілю, 2 школи вищої спортивної майстерності, Центр олімпійської підготовки зимових видів спорту та Комунальна установа «Харківський регіональний центр з фізичної культури і спорту інвалідів «Інваспорт» Харківської обласної ради.

Всі викладені вище аспекти безумовно позитивно впливають не тільки на забезпечення прав та свобод дитини, а й на протидію злочинності неповнолітніх.

Проте необхідно відмітити, що формування та реалізація державної політики щодо захисту прав дітей в Україні мають відбуватися на нормативно-правовому, програмно-цільовому та організаційно-управлінському рівнях та спиратися:

- на правові механізми, орієнтовані на своєчасне виявлення, профілактику, а в необхідних випадках - і притягнення до відповідальності осіб, які порушують права дітей;

- на дієву державну структуру, що має необхідні повноваження для міжвідомчої координації щодо здійснення державної політики у сфері захисту дитинства;

- на координаційну структуру організацій громадянського суспільства, орієнтованих на захист інтересів і прав дітей;

- на систему підготовки, перепідготовки та акредитації кадрів соціальних працівників у сфері захисту інтересів і прав дітей та неповнолітніх;

– на систему каналів медійної комунікації, що дають змогу забезпечувати обговорення суспільно значущих проблем у сфері безпеки життєдіяльності дітей та підлітків, а також впливати на формування громадської думки, функціонування громадських організацій, зокрема тих, до складу яких входять батьки та соціальні працівники.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Дотримання прав дітей в Україні забезпечується все більшою поінформованістю суспільства про ці права; створенням державних установ та інститутів з метою надання допомоги при здійсненні неповнолітніми їхніх прав. Однак ще не вирішено багато проблем, які з роками загострюються; система захисту прав дитини в Україні залишається не скоординованою; відповідальність розділяється між різними міністерствами та відомствами, співпраця між ними є малоефективною. Розв'язати ці проблеми можливо тільки шляхом оптимізації функціонування органів центральної та місцевої виконавчої влади, координації діяльності державних і громадських структур, тісної співпраці урядовців, науковців і громадськості. Врегулювання цих проблем дозволить не тільки зміцнити механізм охорони дитинства, а ще й вплинути на попередження злочинності неповнолітніх.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Стан та структура кримінальних правопорушень в Україні за 2016 рік. Генеральна прокуратура України. Київ. 2017.
2. Кальченко Т. Л. Запобігання злочинності неповнолітніх в Україні спеціальними органами та установами: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук за спец. 12.00.08 – «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Київ, 2004. 21 с.
3. Проблеми протидії злочинності: підруч. / [Кальман О. Г., Козьяков І. М., Куц В. М., Лизогуб Б. В., Мірошніченко С. С., Подільчак О. М., Толочко А. М., Туркот М. С.]; за ред. проф. О. Г. Кальмана. Харків: Вид-во ТОВ фірма «Новасофт», 2010. С. 292.
4. Оніщенко Н., Сунегін. С. Права дитини: піклування сім'ї, стурбованість суспільства, допомога держави, увага науковців. *Віче*. 2013. No 17. URL: <http://www.viche.info/journal/3840/>.
5. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 № 2402-III. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2001, № 30, ст.142.
6. Декларація прав дитини від 20.11.1959 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_384
7. Дакал А.В. Актуальні проблеми формування та реалізації державної політики щодо захисту прав дітей в Україні URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej18/PDF/14.pdf>.
8. Програма розвитку фізичної культури та спорту, молодіжних ініціатив та формування здорового способу життя у Харківській області на 2014-2018 роки URL: <http://www.oblrada.kharkov.ua/ua/sotsialna-programa-rozvitku-fizichnoji-kulturi-i-sportu-molodizhnikh-initsiativ-ta-formuvannya-zdorovogo-sposobu-zhittya-u-kharkivskij-oblasti-na-2014-2018-roki/14497-normativni-dokumenti>.

Стаття надійшла до редакції 10.11.2017.

Ірина Александровна БАНДУРКА,

доктор юридических наук, доцент

(Харьковский национальный университет внутренних дел, Харьков, Украина)

ГОСУДАРСТВЕННАЯ ПОЛИТИКА В СФЕРЕ ОХРАНЫ ДЕТСТВА В УКРАИНЕ КАК ОСНОВА ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ ПРЕСТУПНОСТИ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ

В статье рассмотрены отдельные вопросы охраны детства и государственной политики в этой сфере, которая является основой противодействия преступности несовершеннолетних. Рассмотрены принципы охраны детства и основные мероприятия по противодействию преступности. На примере Харьковской области охарактеризованы отдельные направления деятельности местных органов исполнительной власти в сфере охраны детства. Предложены пути улучшения государственной политики в сфере охраны детства.

Ключевые слова: *детство, охрана детства, уголовно-правовая защита детства, противодействие преступности несовершеннолетних, государственная политика.*

Iryna O. BANDURKA,

Doctor of Law

(Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, Ukraine)

STATE POLICY IN THE SPHERE OF PROTECTION OF CHILDREN IN UKRAINE AS A BASIS OF COUNTERACTING CRIME OF MINORS

The article reviews separate issues of protection of children and state policy in this sphere, that forms basis of counteracting crime of minors. It reviews principles of protection of children and main measures of crime counteraction. By the example of Kharkiv Region the article characterizes certain courses of action of local executive bodies in the sphere of protection of children. It suggests courses of enhancement of state policy in the sphere of protection of children.

Key words: *childhood, protection of children, criminal-legal protection of children, counteracting crime of minors, state policy.*